

Tone Cevc (1932-2007)

Leta 1969 je Tone Cevc doktoriral na področju etnologije z disertacijo *Pastirski stanovi v Kamniških in Julijskih Alpah in predslovanski substrat v njihovi arhitekturni dediščini*. S tem delom se je dotaknil tem, ki so ga privlačevale še naprej v njegovem znanstvenem delu: duhovna in materialna kultura pastirjev, ljudsko stavbarstvo na slovenskem alpskem ozemlju ter starodavne predslovanske usedline. Na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU je od leta 1971 do upokojitve leta 1999 vodil sekcijo za materialno kulturo, več let je bil tudi predstojnik inštituta (1994-1998).

Toneta Cevca je zanimalo človekovo bivanje v visokogorskem svetu od najstarejših obdobij dalje, spraševal se je, kako so se ljudje prilagajali posebnim razmeram. To pa so bila vprašanja, ki bi jih do določene mere lahko pojasnila arheologija. Tone Cevc je poiskal stik z arheologi in jih poskusil navdušiti za raziskovanje v visokogorju. Manjša arheološka sondiranja v visokogorju v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja niso bila tako uspešna, da bi prinesla bistveno nova spoznanja in spodbudila nove raziskave. Toda Tone Cevc ni bil raziskovalec, ki bi ga slabši rezultati na začetku zamorili. Z veliko vztrajnostjo, ki je temeljila na etnološkem znanju, poznavanju zgodovinskih virov in odličnem obvladovanju prostora, je dobesedno vrtal naprej. Navdušil je prijatelja Mirana Bremšaka in Franceta Steleta, da so se kot enkratno učinkovita ekipa ob občasni prisotnosti arheologov lotili sistematičnega pregledovanja izbranih območij v Kamniških Alpah - torej prava arheološka topografska raziskovanja visokogorja. Leta 1996 so odkrili prva zelo obetavna arheološka najdišča: bronastodobno in antično selišče na Pečicah na Veliki planini in antično postojanko Na Stanu pod Kamniškim sedlom. S tem se je odprla pot v novo raziskovalno področje, arheologijo gorskega sveta.

V letih po upokojitvi je Tone Cevc velik del svoje energije usmeril v povezovanje dveh ved, etnologije in arheologije, v enotni raziskovalni podvig. Ni zgolj pokazal poti v visokogorje, pomagal je tudi organizirati arheološka izkopavanja in topografske preglede, poiskal je finančno podporo zanje. Razumevanje prostora z očmi etnologa in gornika je omogočilo veliko uspešnejše odkrivanje arheoloških najdišč in lažjo interpretacijo ostankov, tako stavb kot tudi drobnih predmetov. Hkrati pa je bilo nujno, da so bile vse raziskave zastavljene diahrono, torej z zajemanjem podatkov od najstarejših časov do polpretekle zgodovine. Tone Cevc je tudi takoj

navezal stike z raziskovalci v Avstriji in Švici, ki so bili korak pred nami, kar je pomembno prispevalo k hitrejšemu napredku raziskav.

Po desetih letih raziskovanja se je izkristaliziralo nekaj pomembnih spoznanj:

- celotni slovenski visokogorski svet - Julijske Alpe, Karavanke in Kamniško-Savinjske Alpe je bil stalno (sezonsko) obljuden od srednje bronaste dobe dalje;

- pokazala so se obdobja močnejše človekove prisotnosti v visokogorju: to je mezolitik, pozna bronasta doba, rimska doba in predvsem temeljita izraba prostora v poznoantičnem obdobju;

- v glavnem razumemo, na kakšen način je človek izbiral mesta bivališč in kako so bivališča morala izgledati;

- eden zadnjih pomembnih rezultatov je odkritje postojank iz zgodnjega srednjega veka, ki nakazujejo kontinuiteto pašništva in rudarjenja v visokogorju od pozne antike v srednji vek, verjetno s posredovanjem staroselskega prebivalstva (tako kot se je Tonetu Cevcu že kazalo v študiju pripovednega izročila Velike planine).

Ostala so številna odprta vprašanja, ki izzivajo nadaljevanje raziskovanj, na primer: natančna kronologija, odvisnost od klimatskih sprememb, vloga rudarjenja, način paše - na začetku morda nomadske -, začetki sirarjenja oziroma pravega planšarskega gospodarstva, odnos do naselij v dolini in še mnoga druga.

V zadnjih desetih letih, ko so se raziskave Toneta Cevca tesno prepletle z arheologijo, je izdal številne članke in tri monografije. Podrobno je predstavil arheološka raziskovanja v Kamniško-Savinjskih Alpah, zgodnjenovoveško keramiko s planin, dokaze o pašništvu v visokogorju, govoril je o kontinuiteti pašne tradicije v planinah med pozno antiko in zgodnjim srednjim vekom, o začetkih sirarjenja in o verovanjih v Alpah. Uredil je tri monografije, v katerih je bil vedno glavni avtor, in tudi zbral finančna sredstva za tisk in prevode.

Leta 2004 je postal častni član Slovenskega arheološkega društva.

Tone Cevc je bil sposoben pritegniti najrazličnejše ljudi, od ljubiteljev do strokovnjakov številnih ved, znal je spodbuditi mlade raziskovalce. Zelo natančno je organiziral terensko in kabinetno delo. Bil je izjemno osredotočen na raziskavo in je znal ločiti bistveno od nebistvenega. V vsem svojem delu se je stalno zavedal cilja - to je, da morajo biti raziskovalni rezultati objavljeni, in to tako, da so dostopni strokovni in širši javnosti.

Za arheologe, ki smo z njim sodelovali, pa je bila še posebej dragocena njegova sposobnost, da je v arheološkem predmetu takoj začutil starodavnega človeka. Čeprav so arheološke raziskave

gorskega sveta potekale dosti manj intenzivno, kot si je želel, je Tone Cevc na široko odprl vrata na novo raziskovalno področje in posejal seme, ki je že bogato obrodilo.

Izbrana bibliografija Toneta Cevca, povezana z arheološkimi raziskavami

Monografije

Davne sledi človeka v Kamniških Alpah. Arheološke najdbe v planinah (1995-1996) (Ljubljana 1997). Soavtorji Jana Horvat, Miran Bremšak, France Stele.

Lončene posode pastirjev. Sklede in latvice iz poznega srednjega in novega veka iz planin v Kamniških Alpah (Ljubljana 2000).

Človek v Alpah. Desetletje (1996-2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah (Ljubljana 2006). Urednik.

Članki

Planina Na stanu (1450 m) pod Kamniškim sedlom (1884 m) v antiki in srednjem veku. Prispevek k zgodovini planšarstva na kamniškem ozemlju. - *Traditiones* 27, 1998, 9-23.

Redko arheološko odkritje na Homcu (394 m). - *Vaščan* 6/2, 1998, 9-16.

Tri tisočletja Velike Planine. - *Kamniški zbornik* 15, 2000, 113-122.

Genese der slowenischen Volkskultur. - V: P. Kos (ur.), *Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo. Začetki slovenske etnogeneze 1 / Slowenien und die Nachbarländer zwischen Antike*

und karolingische Epoche. Anfänge der slowenischen Ethnogenese 1, Situla 39 (Ljubljana 2000) 559-580.

Kontinuiteta antične pašne tradicije v planinah v Kamniških Alpah. Ob najdbi poznoantične in zgodnesrednjeveške lončenine iz poznega 6.-9. stoletja v planini Krvavec (1600 m). - *Traditiones* 32/1, 2003, 7-19.

Sirarjenje v planinah v Kamniško-Savinjskih Alpah v luči arheoloških najdb in zgodovinskih virov. - *Traditiones* 33/1, 2004, 57-82.

Arheološki dokazi o pašništvu v alpskem visokogorju. Pogledi etnologa. - V: T. Cevc (ur.), *Človek v Alpah. Desetletje (1996-2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah* (Ljubljana 2006) 113-124.

Verovanja v Alpah. - V: T. Cevc (ur.), *Človek v Alpah. Desetletje (1996-2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah* (Ljubljana 2006) 125-137.

Kdaj so začeli v planinah sirariti? Po sledih arheoloških najdb in zgodovinskih virov do spoznanj o začetkih sirarjenja v planinah na Slovenskem. - V: T. Cevc (ur.), *Človek v Alpah. Desetletje (1996-2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah* (Ljubljana 2006) 242-258.

Jana HORVAT